

ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

Станислав Иванов Шишманов

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Счетоводна отчетност“

e-mail: stanislavshishmanov@gmail.com

Резюме: Приходите и разходите са основните отчетни обекти, които възникват при счетоводното отразяване на касовото изпълнение на държавния бюджет в банките. В настоящата научна разработка се изследват приходите и разходите на държавния бюджет като обекти на счетоводно отчитане в банките, съгласно Концептуалната рамка за финансово отчитане и Международните стандарти за финансово отчитане, приложими от банките у нас. В резултат на извършеното изследване се изяснява по-ясно същността на приходите и разходите на държавния бюджет, като обект на счетоводно отчитане от гледна точка на икономическата им същност и правната им форма.

Ключови думи: приходи на държавния бюджет, разходи на държавния бюджет, банково посредничество, централна банка, търговски банки.

JEL: M41.

REVENUES AND EXPENSES OF THE STATE BUDGET AS AN OBJECT OF REPORTING IN BNB AND COMMERCIAL BANKS

Stanislav Ivanov Shishmanov

Academy of Economics D. A. Tsenov – Svishtov

Department of Accounting

e-mail: stanislavshishmanov@gmail.com

Abstract: Revenues and expenses are the fundamental accounting objects that emerge when reporting cash execution of the state budget in banks. The current scientific paper examines state budget revenues and expenses as objects of accounting in the bank system according to the Conceptual Framework for Financial Reporting and the International Financial Reporting Standards, applied by the banks in Bulgaria. As a result of this study, the nature of the revenues and expenditures of the state budget has been clarified, as an object of accounting in terms of their economic nature and their legal form.

Key words: the state budget revenues, state budget expenses, bank mediation, central bank, commercial banks

JEL: M41.

Увод

Българската народна банка (БНБ) играе съществена роля при реализацията на бюджетния процес в страната. Тази роля се изпълнява с помощта на търговските банки, които участват активно при акумулиране на раз-

личните видове бюджетни приходи. Това не изчерпва участието на звената на банковата система в осъществяването на бюджетния процес. Банките съдействат активно и в практическата реализация на разходната страна на бюджета.

Счетоводната характеристика на двата основни отчетни обекта на бюджетния процес (приходи и разходи), следвайки логиката на индивидуалните сметкопланове на банките, трябва да се извършва в последователност – първо разходи и след това приходи. Тази логическа последователност се следва и от автори на изследвания по финанси, като проф. Методи Христов.

Последователността на реализацията на бюджетния процес е обратна на тази на сметкоплана. В бюджетния процес първо трябва да се акумулират бюджетни постъпления и след това да се финансират различните видове разходи. Тази последователност е в съответствие и с основното банково правило: първо в банката трябва да постъпят парични средства и след това да се теглят. Тя е следвана и в това изследване на двата основни отчетни обекта (приходи и разходи). **Обектът** на изследване е дейността на БНБ и търговските банки, свързана с касовото изпълнение на държавния бюджет, а **предметът** – изясняване същността на постъпленията и плащанията за сметка на бюджета в банките като обекти на счетоводно отчитане.

Основната **цел** на научната статия е да се анализира и изясни същността на постъпленията и плащанията, свързани с държавния бюджет като обекти на счетоводно отчитане в БНБ и търговските банки. Дефинираната цел предполага изпълнението на следните изследователски **задачи**:

1. Характеризиране на технологията на процеса по касовото изпълнение на държавния бюджет в БНБ и търговските банки.
2. Характеризиране същността на бюджетните приходи и разходи от гледна точка на звената.
3. Изследване ролята на бюджетните приходи и бюджетните разходи като обекти на счетоводно отчитане в банките.
4. Предлагане на възможности за усъвършенстване на счетоводно-отчетния процес, свързан с приходите и разходите на държавния бюджет в банките.

1. Приходите на държавния бюджет като обект на отчитане в БНБ и търговските банки

Бюджетните приходи са първичният основен отчетен обект, който възниква в банковото счетоводно пространство. Източниците на тези приходи са юридически и физически лица, които са ситуирани, работят и живеят на територията на цялата страна. Управленските органи в бюджетната система трябва да създадат благоприятни условия за бързо, безпрепятстве-

но и без допълнителни усилия от страна на вносителите акумулиране на бюджетните приходи. Основните субекти за практическата реализация на приходния бюджетен процес са Националната агенция по приходите, БНБ и търговските банки. Акумулирането на бюджетните приходи ангажира в много по-голяма степен посочените субекти в сравнение с техния ангажи-мент по реализацията на разходната страна на бюджетния процес.

„Приходи са парични постъпления за съответната бюджетна година от данъци, осигурителни вноски, други вноски, такси, глоби, санкции и неустойки, конфискувани активи, лихви, дивиденди и други доходи от фи-нансови активи, както и всички други парични нетни постъпления на бю-джетни организации, които произтичат от реализация и използване на не-финансови активи и предоставяне на услуги“ (Закон за публичните финанси, 2013). Според Румяна Лилова понятието „бюджетни приходи“ може да се определи по следния начин: „Приходите в бюджета са парични средства, постъпващи по безвъзмезден начин в съответствие със законода-телството на страната в разпореждане на органите на държавна власт с цел решаване на задачи от публичен характер, които осигуряват предпоставки за реализиране на фундаментални държавни функции“ (Лилова, Радулова, & Стефанов, 2016).

„Същността на приходите на държавата може да се разглежда от раз-лични гледни точки, т.е. от икономическа, парична и юридическа“ (Хри-стов, 2013). От икономическа гледна точка това е форма на разпределение и преразпределение на доходи. От парична гледна точка приходите на държавата са израз на входящи парични потоци. Третият аспект за опреде-ляне същността на държавните приходи (юридическия) допълва предход-ното определение с това, че движението на пари се основава на действащи закони, наредби, правилници и други нормативни документи, свързани с действащи закони. Това определение на понятието „държавни приходи“ е много по-близко до неговата същност.

Поради обстоятелството, че изследването на „бюджетните приходи“ се извършва от гледна точка на банките като субект, който участва в бю-джетния процес, определението на разглежданото понятие може да се син-тезира по следния начин: Това са безвъзмездни парични постъпления в полза на държавата, предназначени за финансиране на нейни функции.

От специализираната литература са познати множество класифика-ции на бюджетните приходи, които обогатяват тяхната същностна харак-теристика. Широко разпространена класификация във финансовата лите-ратура е:

- данъчни приходи;
- неданъчни приходи;
- безвъзмездни – помощи и дарения (Лилова, Радулова, & Стефанов, 2016).

За целите на счетоводната характеристика на бюджетните приходи от много важно значение е следното тяхно групиране:

- разпределяеми приходи;
- преотстъпени приходи;
- неразпределяеми (преки) приходи (Захариев, 2006).

Държавата, държавните органи, общините и бюджетните организации са основните бюджетни субекти в бюджетната система на РБългария. Понятията „бюджетни приходи“ и „бюджетни разходи“ дотук са използвани само от гледна точка на тези субекти. В бюджетния процес активно участие имат и звената на банковата система. В тези банкови звена се осъществява счетоводното отчитане на част от бюджетния процес. За банковите отчетно-обособени звена постъпващите парични средства от данъчно-задължените лица не могат да се класифицират като приход (Концептуалната рамка за финансово отчитане определя прихода като „увеличаване на активите или намаляване на пасивите, което води в резултат до увеличаване на собствения капитал, различно от такова, отнасящо се до вноски от страна на притежателите на претенции към собствения капитал“ (Божков, 2019)). Това са парични постъпления по сметка на банков клиент. Като такива те са част от пасивните банкови операции и по-точно са операции по привличането на чужд паричен капитал. Отъждествяването на постъпващите в банката парични средства за сметка на държавния бюджет с приходи дава основание на банковите счетоводители да характеризират този отчетен обект със сметки от раздел 7 Приходи. Сметките от този раздел са предназначени само за счетоводно отчитане на приходите на отчетно-обособеното звено, което осъществява счетоводно-отчетния процес. Използването на сметки от раздел 7 за счетоводно отчитане на приходите на държавния бюджет в банките води до смесване на приходите на банковите отчетно-обособени звена с бюджетните приходи, които по своя характер са чужд приход. Правилната счетоводна характеристика на паричните постъпления в банковите звена за сметка на бюджетни субекти, е те да се възприемат като пасивна банкова операция, чрез която се увеличава размерът на привлечения банков капитал и тяхното счетоводно отчитане да се извършва чрез сметка от раздел 1 Сметки за капитали на Примерния банков сметкоплан. При едно такова отношение към отчетния обект „бюджетен приход“ осъществяваният отчетен процес в банковите звена е в пълно съответствие с характеристиката на използваните счетоводни сметки и характера на стопанските операции.

Внасянето на парични средства в звена на банковата система от юридически и физически лица в полза на бюджетни субекти е операция по касовото изпълнение на приходната страна на държавния бюджет. Водещ бюджетен субект и главен изпълнител на държавния бюджет е Министерството на финансите. Банковото обслужване на това министерство се извършва от ЦУ на БНБ. Поради това, че вносителите на приходите по дър-

жавния бюджет са от цялата страна, то се налага чрез прякото участие на множество банкови звена, които приемат паричните вноски за сметка на бюджета, да централизират тези постъпления в ЦУ на БНБ, след което тази банка да уведоми главния изпълнител с този бюджет – Министерството на финансите. От този момент бюджетният субект разполага с акумулирания паричен ресурс и може да финансира различните видове разходи. Тази организация на бюджетния процес по акумулирането на парични постъпления в полза на държавния бюджет на практика се осъществява посредством множество конкретни стопански операции, които възникват в различни банкови звена и получават конкретна счетоводна характеристика чрез способите на счетоводните сметки и двойното записване.

В бюджетната терминология е въведено понятието „касово изпълнение на бюджета“, което се свързва с реализацията на бюджетния процес в банката. Въпреки че в случая не става въпрос за конкретна касова операция, то поради обстоятелството, че банката се възприема като своеобразна каса на държавния бюджет, този етап от реализацията на бюджетния процес е получил това наименование.

Акумулирането на приходите в полза на държавния бюджет се осъществява през цялата година от вносителите, които работят и живеят на територията на цялата страна. Важен момент при реализиране на ежедневните взаимоотношения между платците на държавните приходи и държавата, като бюджетен субект, получател на паричните средства, е определянето на конкретния размер на всяко плащане. Този размер може да бъде определен както от бюджетния субект, получател на тези парични средства, така и от техния платец. Действащите данъчни закони са в основата на определянето на конкретната сума на плащане. Когато тази сума е определена от данъчно-задълженото лице или от посредник между него и бюджетния субект, тя подлежи на последващ контрол от специализирани контролни органи. Тук трябва да се отбележи обстоятелството, че всяко плащане на задължение към държавата възниква по инициатива на платца. Тази инициатива се обуславя от нормите на данъчното законодателство и от волята на самия платец.

Ако се сравнят приходите на държавата с приходите на дадена община, не е трудно да се направи изводът, че първата група приходи са в много по-голям обем и по-голямо разнообразие. Този обем и разнообразие са регламентирани в действащите законодателни норми, уреждащи взаимоотношенията между данъчно-задължените лица в страната и бюджетните субекти, получатели на тези парични плащания.

Съгласно изискванията на чл. 14, ал. 2 от Закона за публичните финанси „Министърът на финансите утвърждава единна бюджетна класификация от унифицирани кодове за основните показатели и техните съставни елементи, групирани по определени признаци“ (Закон за публичните финанси, 2013). Посочената класификация представлява диференцирана

структура на бюджетните приходи и разходи, които се отчитат на касова основа (Единна бюджетна класификация за 2019 г., 2019).

Чрез посочените параграфи и подпараграфи се извършва аналитичното отчитане на различните видове приходи на държавата. Тази детайлизация на отчетния обект „приходи“ спомага за по-доброто му познаване, по-доброто му управление и за анализ на структурата на държавните приходи. Този отчетен обект е от изключително важно значение за бюджетната система на РБългария. Всичко това обуславя необходимостта от осъществяване на аналитично счетоводно отчитане на приходите, които постъпват в полза на държавата. На база на създавания аналитичен отчетен продукт управляващите органи в бюджетните субекти ще могат да вземат много по-добри управленски решения, които ще са от полза за цялата бюджетна система.

Бюджетните приходи на държавата като отчетен обект подлежат на счетоводно-информационна характеристика освен в бюджетните субекти, и в звената на банковата система. Банките участват активно в реализацията на бюджетния процес в двете му части – приходна и разходна. Участието на банките в изпълнението на приходната част на държавния бюджет е по-голямо и по-отговорно. По отношение на този отчетен обект функциите на бюджетните субекти са ограничени. Това ограничение би следвало да се компенсира от третия участник в реализацията на този процес. Поради това че в звената на банковата система се акумулират абсолютно всички бюджетни приходи, то би следвало тези отчетни субекти да са в състояние да извършват ефективен отчетен процес по отношение на този обект на счетоводна характеристика. Процесът на счетоводно отчитане във всеки отчетен субект се осъществява преди всичко от гледна точка интересите на отчетно-обособеното звено.

Когато обосноваваме интересите на банките към акумулирания паричен ресурс по банкова сметка на държавата, трябва вниманието ни да се ориентира преди всичко към участието на този паричен ресурс във формирането на привлечения банков капитал. Формирането на капиталовата база на всяка банка е първостепенен нейн интерес. От нея зависи обема на последващите банкови операции и обема на получаваните приходи от тези операции.

Изхождайки от банковия интерес към бюджетния паричен ресурс то е много трудно да се открие разлика между него и постъпващия паричен ресурс от други източници – небюджетни юридически и физически лица. Всички тези източници формират привлечения банков капитал. По отношение на този отчетен обект на банката е потребна информация за всеки вносител на паричните средства и за срока на престояването им в банката. Паричните средства могат да се класифицират по вид само по копюрен строеж. Тази класификация има значение само за наличното парично обращение. За привлечения банков капитал тя е без някакво значение. Всичко това обуславя извода, че от интерес за банката постъпващите парични

ресурси в полза на субекти от бюджетната система на държавата трябва счетоводно да се характеризират само по отношение на техния размер и конкретния субект, в полза на когото са внесени. Бюджетният паричен ресурс, постъпващ в банката, престоява сравнително кратко време под формата на привлечен банков капитал. Това не изисква детайлизация по срок на престояване в банковото звено.

При счетоводното отчитане на постъпващия паричен ресурс в полза на държавата възниква необходимост от информация за характеризиране на отчетния обект „бюджетни приходи“ в бюджетния субект – Министерството на финансите. По принцип аналитичното счетоводно отчитане се извършва на основание първични счетоводни документи, при внасяне на парични средства в полза на държавата.

Приходите в полза на бюджета на държавата постъпват в звена на БНБ и търговските банки по следните начини:

- чрез представяне на преводни нареждания за плащане към бюджета от предприятия – данъкоплатци и физически лица;
- в брой на касите на банките или чрез касовите служби на териториалните служби на НАП;
- чрез преводни операции за получени електронни съобщения от други търговски банки;
- чрез преводни операции за приходи, предоставени под формата на субсидии или временни безлихвени заеми (Меразчиев, Ималова, & Вечев, Банково посредничество: Счетоводни аспекти: Уч. пособ. за дист. обуч., 2012).

Документалната обосновааност на посочените операции е организирана от БНБ с нарочно издадено за целта указание (Указание за съставяне на платежни документи към Наредба №3 на БНБ, 2016).

Получаваният паричен ресурс в полза на държавата във всяка банка е съпроводен и с конкретен платежен документ, в който задължително се посочват видът на бюджетния приход, неговият код и подкод. Тази информация е много важна за аналитичното отчитане на този отчетен обект. Тъй като първичният платежен документ не съпровожда паричните средства до Министерството на финансите, то тази информация трябва да се осигури от банковите звена, където са постъпили първичните платежни документи. Всичко това обуславя необходимостта от аналитично счетоводно отчитане на бюджетните приходи в банковите звена, където започва отчетният процес на касовия приход по държавния бюджет. Като вторичен информационен продукт тази информация трябва да се сводира в цялата банкова система и в този обобщен вид да се предостави на Министерството на финансите, където необходимостта от такава аналитична отчетна информация е безспорна. Или изводът в случая е, че банковите отчетно-обособени звена трябва да осъществяват аналитичен отчетен процес по отношение на видовете бюджетни приходи единствено от гледна точка интересите на

Министерството на финансите, което министерство е най-важният субект в бюджетната система в държавата. За банките това аналитично отчитане няма никакво значение.

Касовата реализация на бюджетните приходи в полза на държавния бюджет изисква не само сводяне на информация за постъпилите видове приходи, но и акумулиране на всички бюджетни приходи на едно място в бюджетния субект, който се разпорежда с тези бюджетни средства. Преводната система на банките притежава качеството, сравнително бързо да прехвърля от едно място на друго внасяни парични средства. Тъй като бюджетният паричен ресурс постъпва в множество банкови звена, то той се обобщава и акумулира в ЦУ на БНБ, където използването му от бюджетния субект (Министерство на финансите) става възможно и в съответствие с приетите параметри на гласувания Закон за бюджета за текущата бюджетна година от Народното събрание.

2. Разходите на държавния бюджет като отчетен обект в банките

Бюджетните разходи са вторият основен отчетен обект в бюджетния процес. От него зависи осъществяването на всички функции и задачи от бюджетните субекти. Финансирането на държавните бюджетни разходи е в пряка зависимост от обема на постъпилите бюджетни приходи, които могат да се определят като първичен бюджетен отчетен обект. И макар бюджетните разходи да са в качеството на вторичен отчетен обект, то тяхното значение за бюджетния процес не е по-малко от това на бюджетните приходи. Нещо повече, от тях в много голяма степен зависи качеството на предоставената бюджетна услуга.

„Разходната система е съвкупност от направления и елементи за финансово обезпечаване на държавните функции, чрез които се осъществява преразпределението на националния доход в съответствие с целите и задачите на стопанското развитие“ (Лилова, Радулова, & Стефанов, 2016). „Същността на разходите на държавата може да се разглежда от различни гледни точки: икономическа, парична и юридическа“ (Христов, 2013). Във финансовата литература са познати множество класификации на държавните разходи. По функционално предназначение „... разходите са за:

- управление;
- отбрана и сигурност;
- обслужване на държавния дълг;
- социално осигуряване, здравно осигуряване и социално подпомагане;
- образование;
- здравеопазване;
- стопанска дейност“ (Христов, 2013).

Изброените видове разходи очертават основните функции на държавата, които тя осъществява под формата на обществени блага без заплащане от потребителите.

При реализиране на бюджетния процес в страната е налице определена степен на риск. Веднага трябва да се отбележи, че степента на риск при бюджетните разходи е много по-висока от риска при бюджетните приходи. При приходите на държавата най-същественният риск е от непогасяване на съществуващо задължение. Това може да се случи по различни причини. Малко от тези случаи могат да се класифицират като злоупотреба. При бюджетните разходи съществуват много повече възможности за злоупотреби, което не е необходимо да се обосновава. Това предполага и изграждането на множество системи за контрол, чрез които да се пресичат възможностите за злоупотреби и да се възстановяват загуби от тях.

Най-общо контролът в бюджетната система може да бъде групиран на вътрешен и външен. В зависимост от тази класификация са познати два вида контролни органи: вътрешни и външни. Висш орган за външен финансов контрол в страната е Сметната палата. Необходимостта от създаването на такъв контролен финансов орган е намерила решение в Конституцията на Княжество България, приета от Търновското учредително народно събрание на 16 април 1879 г. Първият закон за Върховна сметна палата е приет на 14 декември 1880 г. и е утвърден с Указ №746 от 17 декември 1880 г. на Княз Александър Батенберг и обнародван в Държавен вестник, бр. 94 от 21 декември 1880 г. Тази Върховна сметна палата е функционирала до 1947 г., а областните сметни палати до средата на 1948 г., след което са закрити (Николов, 2019).

С началото на демократичните промени у нас през 1990 г. се постави въпросът за възстановяване на независимия външен контрол на бюджета. Такъв контрол не се приемаше еднозначно от тогавашните законотворци в Народното събрание, затова приемането на новата нормативна уредба за Сметната палата се проточи твърде дълго време. Практически възстановяването на Сметната палата у нас завърши с Указ №232 на Президента на страната за обнародване на приетия от 37-то Народно събрание Закон за Сметната палата в Държавен вестник бр. 71 от 11.08.1995 г. С този законодателен акт дейността на този външен контролен орган на бюджетната система не започна веднага. Необходимо беше още технологично време за избор на председател и членове на Сметната палата (10 члена) и приемане на Наредба за приложение на Закона за Сметната палата. Повече от 20 години този орган се опитва да заеме своето достойно място в бюджетната система на РБългария.

Наред с този контролен орган в бюджетната система на страната функционират и други органи с контролни функции спрямо процесите, осъществявани в държавата. Особено значение в случая трябва да се отдаде на изградените органи за вътрешен контрол във всеки един бюджетен

субект. Основната задача на тези контролни органи е да извършват ефективен предварителен контрол върху бюджетните разходи в държавата. Целта на този контрол е, по отношение на всеки бюджетен разход да се прецени неговата законосъобразност и целесъобразност. Тъй като началото на всеки бюджетен разход се поставя с неговата касова реализация, то всяко конкретно проявление на касов бюджетен разход (плащане на парични средства от акумулирания бюджетен ресурс в ЦУ на БНБ) трябва да се предхожда от реализирани контролни процедури. Това се отразява положително върху разходната страна на държавния бюджет.

Освен предварителен контрол върху разходите на държавата трябва да се осъществява и ефективен текущ и последващ контрол. Всичко това поставя бюджетните разходи постоянно пред погледа на контролните органи в бюджетната система и на ръководителите във всяко едно бюджетно звено. Този много по-голям интерес към бюджетните разходи като отчетен обект при касовата реализация на бюджетния процес е в полза на цялата бюджетна система и на държавата като цяло.

Понятието касов бюджетен разход възниква в момента на изплащане на парични средства от банковата сметка на държавата, по която са акумулирани внесени парични средства от данъчно-задължени лица и други банкови клиенти. Всяко плащане от тази сметка (записване по нейния дебит) е разходна бюджетна касова операция. Преди да възникне операцията за плащане от банковата сметка на държавата, е необходимо, разпоредителят със средства по тази сметка (министър на финансите) да е убеден, че плащането е законосъобразно и целесъобразно. Тази убеденост се демонстрира с подпис върху платежния документ, с който се нарежда плащането от банковата сметка на държавата. Това е основният начин на осъществяване на касовите разходи на държавата. В бюджетната практика е познат и втори начин за касова реализация на разходната бюджетна операция, чрез т. нар. бюджетен кредит. Това понятие няма нищо общо с понятието „заем“. По своята същност то представлява предоставяне на право от по-висок разпоредител със средства по бюджета за извършване на плащане от банковата сметка на държавния бюджет на по-нискостоящ такъв разпоредител с бюджетни средства. Това е възможно, при условие че тези разходи са предвидени в Закона за държавния бюджет за текущата бюджетна година. Плащането по открит бюджетен кредит се осъществява при наличие на авоар по банковата сметка на държавата в ЦУ на БНБ. Ако липсва достатъчен авоар по тази сметка, то плащането от нея ще бъде отложено във времето, докато сумата по нейния кредит е в размер, по-голям от сумата на индексирания плащане. Зависимостта на осъществяването на бюджетната касова реализация от настъпила преди нея от аналогична касова приходна бюджетна операция е задължително условие за извършване на бюджетния касов разход. Всичко това поставя осъществяването на разходната бюджетна касова операция от други фактори и условия, съпътстваща бю-

джетния процес. Тук ще спомена само за осъществяването на един друг начин за реализирането на разходната страна на държавния бюджет. В предходни години ЦУ на БНБ изплащаше разходи за сметка на бюджета на държавата, при условие че те са предвидени в Закона за държавния бюджет за текущата бюджетна година без да се съобразява със сумата на постъпилите бюджетни приходи до момента. Тази практика е история и сега бюджетната разходна касова операция е в пряка зависимост от осъществената до момента бюджетна приходна касова операция. По този начин и реализацията на приходната бюджетна операция е постоянно на вниманието на бюджетните субекти, които са разпоредители със средства по държавния бюджет. С това се постига по-голяма ангажираност на бюджетните субекти в процеса на реализация на държавния бюджет. Повишаването степента на ангажираност на бюджетните субекти в практическата реализация на бюджетния процес е правилният път, по който се върви в страната. И той трябва да се развива и усъвършенства.

В звената на банковата система трябва да бъде създавана счетоводна информация и за различните видове разходи. Детайлизацията на отчетния обект „бюджетни разходи“ с оглед по-пълното му информационно характеризирание следва да се извършва в две направления: на касовите бюджетни разходи и на фактическите бюджетни разходи. Единната бюджетна класификация дава основание за извършване на детайлизирана информационна характеристика на бюджетните разходи в двете направления. Регламентираната класификация на бюджетните разходи в раздел втори по икономически тип е основание за класифициране на фактическите разходи в бюджетната система. Тук става въпрос за дейността на бюджетните субекти, където разходите се отчитат на начислена основа.

В банковата система бюджетният процес се реализира преди всичко на касова основа. И тъй като в това изследване обект на анализ е касовото изпълнение на държавния бюджет, то детайлизацията трябва да бъде насочена само към касовите бюджетни разходи. Единната бюджетна класификация за 2019 г. дава възможност, бюджетните разходи да се групират по функции, групи и дейности и втори път по бюджетни организации. В тези две направления е структурирана разходната страна на държавния бюджет в приемания от Народното събрание всяка година Закон за държавния бюджет за бюджетната година. Изпълнението на държавния бюджет задължително трябва да се осъществява в същите аналитични разрези, в които е извършено и предвиждането на основните показатели в Закона за бюджета, гласуван от Народното събрание.

В раздел шести на Единната бюджетна класификация за 2019 г. са регламентирани групите разходи по функции, групи и дейности. В тази класификация са предвидени осем функции за класифициране на бюджетните разходи. Те са следните:

I. Функция Общи държавни служби

- II. Функция Отбрана и сигурност
- III. Функция Образование
- IV. Функция Здравеопазване
- V. Функция Социално осигуряване, подпомагане и грижи
- VI. Функция Жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда
- VII. Функция Култура, спорт, почивни дейности и религиозно дело
- VIII. Функция Икономически дейности и услуги (Единна бюджетна класификация за 2019 г., 2019)

Във всяка една от изброените осем функции са предвидени по няколко групи разходи, а всяка група е детайлизирана по видове дейности (Единна бюджетна класификация за 2019 г., 2019). Аналитичната счетоводна информация на бюджетните разходи на държавата е потребна преди всичко на управленските органи в бюджетните субекти (такъв субект е Министерството на финансите). Тъй като касовият разход по държавния бюджет възниква в банково звено, когато се осъществява банковата платежна операция, то детайлизирана информация в различни разрези на бюджетните разходи възниква в това отчетно банково звено. Информационният интерес на банката за характеризиране на този отчетен обект е ограничен и това ограничение се определя от интереса към привлечения банков капитал. Касовият бюджетен разход като банкова операция представлява намаляване размера на привлечения банков капитал чрез плащане от банковата сметка на държавата. Или детайлизираната отчетна информация за видовете бюджетни разходи на държавата е потребна само за управленския бюджетен субект, който управлява бюджетния процес в страната и задължително трябва да изготви отчет за изпълнението на годишния Закон за държавния бюджет за изминалата бюджетна година. Това аналитично отчитане, което в най-голяма степен се осъществява в ЦУ на БНБ, където се води банковата сметка на държавата, след обобщаването му в ежедневен отчет за разходите по държавния бюджет, се представя на Министерството на финансите. Това е бюджетният субект, който взема всички управленски решения по отношение на държавния бюджет.

По отношение вторият основен отчетен обект – бюджетните разходи, ангажиментите на участващите банки в процеса по касовото изпълнение на държавния бюджет са много по-големи от тези при акумулирането на бюджетните приходи. Тук става въпрос преди всичко за ангажимент на ЦУ на БНБ. В този банков субект чрез преводни банкови операции от множество звена от системата на търговските банки се обобщават постъпилите парични средства по една банкова сметка на държавата, разпоредител с които е Министерството на финансите. При плащане от тази сметка възниква касовият разход по държавния бюджет. Въпреки че всяко плащане от бюджетната банкова сметка на държавата се извършва след преминаване през редица контролни процедури, реализирани в бюджетната система, то и в

банката преди плащането трябва да се премине през контролна процедура основно върху основанието за извършване на конкретното плащане. Този контрол на банката, макар и формален по своя характер, е част от банковите правила за осъществяване на разнообразната банкова дейност.

Взаимоотношенията на субекти от бюджетната система със звена на банковата система по повод касовата реализация на разходната страна на държавния бюджет са от типа на взаимоотношенията между банков клиент юридическо лице и звено на банковата система. В конкретен план става въпрос за възникване на банкова операция за плащане от открита банкова сметка за банков клиент. За да настъпи това плащане, е необходимо, първо да е налице достатъчен авоар по сметката на банковия клиент и да е получено съгласие от банковия клиент, титуляр по тази сметка. Банковото обслужване на бюджетни субекти и особено на тези като финансиращи бюджетни субекти (Министерството на финансите и общините) изисква по-голямо внимание от страна на обслужващото банково звено.

Съвременната практика както на банките, така и на бюджетните субекти налага осъществяването на дейността им в условията на свободния пазар. Това предполага, че при възникване на всяка взаимна услуга между двата субекта, трябва да е налице и парично взаимоотношение. Дълго време банковото обслужване на бюджетните субекти се извършваше без заплащане. Дори и в актуалните нормативни актове има регламенти за безплатно банково обслужване на бюджетни банкови субекти. В чл. 151, ал. 3 на Закона за публичните финанси е записано: „Банките обслужват сметките и плащанията на бюджетните организации безплатно, ...“ (Закон за публичните финанси, 2013). И тук е налице парадокс. Държавата чрез своя законодателен орган (Народното събрание) определя банките, които са изградени на акционерен принцип (изключение прави само БНБ) да извършват дейност без заплащане. Това в никакъв случай не е в унисон с принципите на пазарните взаимоотношения. Всичко това е достатъчно основание да се изведе на преден план мнението, че взаимоотношенията на банките с всички бюджетни субекти, в т.ч. и с финансиращи такива банкови клиенти (Министерството на финансите и общините), трябва да бъдат поставени в условията на пазарни взаимоотношения. Стойността на банковата услуга по обслужването на финансиращите бюджетни субекти трябва да бъде определена по взаимна договореност между банковия и бюджетния субект. Конкретната цена при тези взаимоотношения зависи преди всичко от търсенето и предлагането. В случая тази цена ще бъде по-висока от тази, която се прилага при банковото обслужване на небюджетни юридически субекти. Заплащането на банковата услуга от финансиращите бюджетни субекти (Министерството на финансите и общините) ще увеличи обема на бюджетните разходи по държавния и общинските бюджети. При всички случаи това увеличение на бюджетните разходи ще бъде в много по-малък размер от икономическите такива разходи при самостоятелно извършване само на дейността за аналитичното отчитане на бюджетните приходи и разходи.

Заклучение

На база осъществения анализ на приходите и разходите на държавния бюджет при тяхната касова реализация в звената на банковата система могат да се направят следните основни изводи:

1. БНБ е основният и най-важен банков субект при касовата реализация на приходната и разходната част на държавния бюджет. ЦУ на БНБ е в състояние във всеки момент да предостави информация за касовото изпълнение на приходната част на държавния бюджет, както и за неговата периодична реализация (месец, тримесечие и година).

2. В касовото изпълнение на приходите по държавния бюджет активно участват и множество звена на търговски банки.

3. Счетоводно-информационният интерес на банките, които осъществяват касовата реализация на приходите по държавния бюджет, се определя единствено от гледна точка на привлечения банков капитал.

4. За разлика от привлечения банков капитал от небюджетни източници – юридически и физически лица, бюджетния паричен ресурс трябва да се отчита и по видове бюджетни приходи, която аналитична отчетна информация е необходима на бюджетния субект – Министерството на финансите.

5. При касовото изпълнение на приходите по държавния бюджет в банките възникват ежедневни преводни банков операции, чрез които се извършва обобщаване и акумулиране на бюджетните приходи в ЦУ на БНБ.

6. За банките този отчетен обект не е приход, което означава, че счетоводното му отчитане не може да се извършва чрез сметки от раздел 7 Приходи на сметкоплана. За банковите отчетно-обособени звена този отчетен обект представлява внесени парични средства от различни банков клиенти, с което се увеличава размера на привлечения банков капитал.

7. Същността на касовия разход на държавния бюджет не следва да се отъждествява с понятието „разход“ от гледна точка интереса на банката. За банковото отчетно-обособено звено възникването на касовия бюджетен разход е операция по плащане на суми от сметка на банков клиент, която по същество е намаляване на привлечения банков капитал. Всяко конкретно извършване на банкова операция по изплащане на суми от единната банкова сметка на държавата в ЦУ на БНБ се предхожда от множество контролни процедури по отношение на законосъобразност и целесъобразност на бюджетния разход.

8. Взаимоотношенията между банките и финансиращите бюджетни субекти по повод осъществяването на разходната бюджетна касова операция трябва да се поставят в условията на пазарните взаимоотношения.

Използвани източници

- Божков, В. (02/2019). Елементите на финансовия отчет по МСФО - характеристика и връзки между тях в процеса по признаването им. *ИДЕС*, 1-25.
- Българска народна банка, М. н. (2016). *www.bnb.bg*. Retrieved from https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_law/instructions_03-13009_bg.pdf
- Единна бюджетна класификация за 2019 г. (2019).
- Закон за БНБ, ДВ, бр. 46 (06 10, 1997).
- Закон за кредитните институции, ДВ, бр. 59 (2006).
- Закон за публичните финанси, ДВ, бр. 15 (02 15, 2013).
- Закон за публичните финанси, ДВ, бр. 15 (02 15, 2013).
- Захариев, П. (2006). *Бюджетно счетоводство*. Варна: Геа принт.
- Лилова, Р., Радулова, А., & Стефанов, С. (2016). *Бюджет и бюджетна политика*. В. Търново: Фабер.
- Меразчиев, В. (2007). *Съвременни теоретико-методологични проблеми на счетоводството в банките на Република България [Дисертационен труд]*.
- Меразчиев, В. (2010). За счетоводството и счетоводния труд в банките. *Български счетоводител*, N 11-12, 13-19.
- Меразчиев, В., & Баташки, Г. (2002). *Банково счетоводство*. Свищов: "АИ Ценов".
- Меразчиев, В., Ималова, Д., & Вечев, В. (2012). *Банково посредничество: Счетоводни аспекти: Уч. пособ. за дист. обуч.* Свищов: АИ Ценов.
- Николов, Г. (2019). *Сметната палата на България: Възстановяване и развитие до 2005 г.* София: Св. Григорий Богослов.
- Указание за съставяне на платежни документи към Наредба №3 на БНБ (8 2016).
- Христов, М. (2013). *Публични финанси: Учебно помагало*. София: ВУЗФ.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАЊЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балевски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А